

Ірина Матяш

ПРО НЕВІДОМУ ПОСАДУ СИМОНА ПЕТЛЮРИ НА ДИПЛОМАТИЧНІЙ СЛУЖБІ

Народилася в м. Прилуки Чернігівської обл. Закінчила філологічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Доктор історичних наук, професор, директор Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Професор кафедри документальних комунікацій Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Перший заступник голови Співки архівістів України, член Колегії Державного комітету архівів України, член Національної спілки журналістів України. Головний редактор наукових щорічників «Студії з архівної справи та документознавства», «Пам'ятки», член редколегій українських та зарубіжних періодичних видань. Лауреат Премії НАН України ім. М. Костомарова, галузевої премії ім. В. Веретенникова. Автор майже 300 наукових праць, у тому числі 6 монографій, 5 підручників.

Симон Васильович Петлюра (1879—1926) — одна з найяскравіших і водночас найсуперечливіших постатей української історії. Життя та діяльність нащадка реєстрових козаків та православних священнослужителів, який рано усвідомив свою українськість, одного з лідерів Української революції, Голови Директорії й Головного отамана військ УНР завжди привертали увагу як сучасників-політиків, так і науковців (не лише вітчизняних). У різні часи інтерес до цієї харизматичної особистості не був сталим (про що свідчить і статистика інтернету), однак ніколи не згасав. Мемуари, архівні документи, історіографія зафіксували найрізноманітніші оцінки його особи — від національного героя до зрадника української ідеї. Вивчення діяльності визначного громадсько-політичного й державного

діяча активізувалося з відновленням державної незалежності України. Праці київських учених В. Верстюка, В. Сергійчука, Ю. Шаповала, С. Литвина, І. Срібняка¹ та ін. репрезентували новий підхід до висвітлення ролі С. Петлюри у формуванні української державності. Свідоме прагнення суспільства до осмислення людської й політичної долі репрезентанта ідеї незалежності України, тотально негативно оцінюваного за радянської доби, засвідчили конкурси петлюрознавців, спеціальні тематичні конференції — Петлюрівські читання, проведення в Національному музеї історії України 18 травня — 1 вересня 2004 р. виставки «Симон Петлюра — лицар української революції. До 125-річчя від дня народження», зрештою Указ Президента України В. Ющенка «Про увічнення пам'яті видатних діячів Української Народної Республіки та Західно-Української Народної Республіки» від 16 травня 2005 р. Важливе значення для об'єктивної оцінки діяльності С. Петлюри мали публікації полтавським дослідником Т. Пустовітом та київськими науковцями В. Волковинським, В. Сергійчуком, Ю. Шаповалом добірок архівних документів та підготовка В. Сергійчуком третього тому видання «Семен Петлюра. Статті, листи, документи»², перші томи якого побачили світ 1956 та 1979 року в Нью-Йорку. Однак і досі в біографії С. Петлюри є недостатньо досліджені моменти. Йдеться зокрема про шлях Головного отамана з Варшави через Будапешт до Парижа тяглістю понад п'ять місяців, упродовж якого серед його відомих посад з'явилася ще одна — співробітник української дипломатичної місії.

Документи про організацію подорожі С. В. Петлюри на першому етапі (Варшава — Відень — Будапешт) збереглися у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України: ф. 3518 — Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині, ф. 4456 — Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Швейцарії, ф. 3809 — особовому фонді Симона Петлюри. Тут відклалося листування Симона Петлюри з Миколою Васильком та Володимиром Сікевичем, Володимира Сікевича з Миколою Васильком. Епістолярій не лише уможливило з'ясування точних дат, прізвищ, місця перебування С. Петлюри в Будапешті, а й дає підстави для встановлення авторства окремих документів, атрибутованих як «листування з генералом Сікевичем та міністром (невідомо яким)»³. У справі з фонду Симона Петлюри в ЦДАВО України з таким заголовком відклало-

ся листування з генералом Сікевичем та дипломатом-міністром Васильком.

Ключову роль у підготовці від'їзду Симона Петлюри з Варшави і підготовці перебування Головного отамана в Будапешті відіграв на той час посол УНР у Німеччині в ранзі міністра — Микола Василько (1868—1924). Микола Миколайович мав надзвичайний авторитет у дипломатичних і державних колах завдяки своєму колосальному професійному досвіду і людським якостям. Присвоєння рангу міністра М. Васильку в квітні 1921 р. (тоді він очолював українське дипломатичне представництво в Італії та Швейцарії) було швидше визнанням його заслуг, ніж можливістю отримання пільг. Міністр закордонних справ А. Ніковський повідомив йому про присвоєння звання міністра, «не маючи жадних ілюзій і сентиментів щодо всякої титулятури в теперішньому тяжкому становищі УНР»⁴. До думок і порад М. Василька прислухався Голова Директорії.

Організацію переїзду лідера Директорії через Будапешт і короткотермінового там перебування було доручено, крім М. Василька, Голові Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині генералу-хорунжому В. Сікевичу (1870—1952). Залучення до акції генерала В. Сікевича не було ситуативним. Зі свого боку, М. Василько, очевидно, довіряв керівникові дипломатичної місії, знаючи його прихильне ставлення до Головного отамана. «Коли вибухнула революція, то він кинув царську службу, зукраїнізував своє військо і пішов на службу українському народові і його владі, Українській Центральній Раді», — згадував один із друзів В. Сікевича⁵. Він брав участь у 1-му, 2-му, 3-му Військових з'їздах у Києві. Як відомо, саме під час першого Всеукраїнського військового з'їзду Симона Петлюру було обрано головою Українського Військового Генерального Комітету. Другий з'їзд було скликано вже з ініціативи голови УВГК. Тут було проголошено Перший Універсал Української Центральної Ради. У складі Генерального секретаріату УЦР С. Петлюра обійняв посаду генерального секретаря військових справ. Своєю позицією він викликав щиру повагу В. Сікевича. Весною 1918 р. Володимир Сікевич очолив 3-й Гайдамацький полк Запорізького загону, сформованого під проводом С. Петлюри. Наприкінці 1918 р. В. Сікевич зі своїм полком (10 липня 1918 р. його призначено на посаду командира 31-го Черкаського кадрового полку) приєднався до військ Директорії, які рухали-

ся з Білої Церкви до Києва, й був спрямований у розпорядження головнокомандувача повстанськими військами С. Петлюри. Війська Директорії увійшли в Київ 19 грудня 1918 р. Надалі державно-політична та громадська діяльність В. Сікевича була нерозривно пов'язана з долею УНР. На початку 1919 р. В. Сікевич очолив Угорську філію Військово-санітарної місії в справах полонених у Будапешті, створив станицю для військовополонених, опікувався їх поверненням додому. Після скасування Військово-санітарних місій у Центральній і Східній Європі влітку 1920 р. він очолив Відділ Українського Червоного Хреста, а 9 грудня 1920 р. — Надзвичайну дипломатичну місію УНР в Угорщині. В серпні 1922 року полковника Сікевича було підвищено до рангу генерал-хорунжого. Якщо його попередник на чолі місії — М. Галаган — працював в умовах перманентної зміни влади в Угорщині, то В. Сікевичу довелося спілкуватися від імені УНР лише з диктатором М. Хорті. Противник більшовизму, він зберіг усі дипломатичні імунітети за репрезентантами «нерадянської» України. Відтак в українського дипломата склалися доволі толерантні стосунки з угорською владою, що давало підстави С. Петлюрі сподіватися на прихильне ставлення до нього в Угорщині.

Доручення з'ясувати умови перебування в Будапешті В. Сікевич отримав безпосередньо від С. Петлюри 29 жовтня 1923 р. Підписання прелімінарної угоди Польщі з радянською Росією в жовтні 1920 р. відгукнулося вимогою 1923 року радянської України до польських властей щодо заборони діяльності уряду УНР і видачі С. Петлюри як ворога народу. Залишатися у Варшаві, де він мешкав з листопада 1921 р. на конспіративних квартирах по вул. Мокотовській, 5 та вул. Жаблінській, 5 під прізвищем Полтавченко⁶ або псевдонімом Професор, Головному отаману ставало небезпечним. Водночас перебування С. Петлюри в Польщі не було вигідним і для колишніх союзників. У найближчому оточенні з'являлися радянські агенти і провокатори. Існував навіть план його викрадення або отруєння⁷. Відтак потреба в ретельній конспірації була не надуманою.

У листі до В. Сікевича він наполягав на забезпеченні згоди «Начальника Держави» М. Хорті на його приїзд до угорської столиці. С. Петлюра планував прибути з секретарем (без родини) і просив підшукати помешкання з двох кімнат (не в готелі) поблизу приміщення місії. Виконання доручення Головного отамана стало справою честі для генерала. Вже 4 листопада до-

повів С. Петлюрі про деталі підготовки угорського та транзитних австрійського і чеського паспортів (необхідність надіслання фотографій та уточнення прізвищ, оскільки приїзд планувався інкогніто), а незабаром повідомив про «згоду тамошніх кругів»⁸ на приїзд лідера Директорії. 14 листопада до справи долучився М. Василько, до компетенції якого належали видатки Головного отамана за кордоном. Він тактовно просив з'ясувати вартість житла, щоб «пан Головний Отаман міг жити з своїм секретарем, хоч і не розкішно, що не відповідало б його бажанню і звичкам, але все-таки відповідно своєму стану»⁹. Лише 3 грудня надійшли фотографії. Паспорт для Петлюри В. Сікевич мав отримати на ім'я Стефана Могили, В. Прокопович в'їжджав до Угорщини за власним прізвищем. Головний отаман планував залишити Варшаву до Різдва свят.

Таким чином, упродовж жовтня—грудня 1923 р. В. Сікевич підготував перебування С. Петлюри в Будапешті, забезпечив необхідними документами, узгодив відповідні питання з угорським урядом, підшукав помешкання і отримав фінансування. Водночас від'їзд С. Петлюри із Варшави дав підстави В. Сікевичеві для невтішних висновків. Він усвідомив невідворотність наближення фіналу діяльності місії й спробував отримати через американське посольство в Будапешті візу дипломатичного кур'єра. Однак отримання такої візи мало погоджуватися послом США в Берліні. Єдиною людиною, здатною допомогти в цій справі, був М. Василько. До нього й звернувся 15 грудня В. Сікевич, мотивуючи наявністю в США «великої української колонії» та необхідністю поїздки кур'єра до Вашингтона на два—три тижні раз на два місяці для спілкування з українським представником Мишугою¹⁰. Однак, ймовірно, через загострення хвороби (він страждав на важку форму астми) М. Василько не встиг допомогти колезі.

Отримавши паспорти й необхідні документи, 30 грудня 1923 року Симон Петлюра разом із В'ячеславом Прокоповичем виїхав з Варшави. Справжні причини від'їзду Головного отамана не розголошувалися. Офіційна версія передбачала повернення С. Петлюра «не покинув справу, а виїхав для справи, не втік з Польщі, а виїхав легально з поворотними візами. Коли побачить, що в Європі можна щось зробити, то він там залишиться на довший час, а коли переконається, що його перебування нічого позитивного не дає, то тоді хутко повернеться», — писав начальник його охорони М. Чеботарів сотнику В. Шевченку¹¹.

На шляху до угорської столиці С. Петлюра і В. Прокопович зупинилися у Відні, де зустріли 1924 рік у колі українських емігрантів: родин П. Чижевського, Є. Чикаленка та ін.¹²

2 січня Головний отаман з'явився в помешканні Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Будапешті, на Margitrakpart, 53. В. Сікевич передав йому 4 млн угорських крон, надісланих М. Васильком. Деякий час Симон Петлюра перебував в угорській столиці як керівник прес-бюро місії, зупинившись у приватному помешканні. За дорученням Голови Директорії генерал Сікевич організував переклад його інтерв'ю зі співробітником «Рус-прес», передрукованого «Ділом»¹³, на французьку та англійську мови й передав його «як інформаційний комунікат місцевим амбасадам»¹⁴. Підготовлені С. Петлюрою повідомлення про останні події в Україні було передано до друку в місцевих газетах. При цьому перебування в Будапешті С. Петлюра розглядав як «тимчасове», передбачаючи виїхати «у більш відповідне місце»¹⁵. Йшлося про Рим або Париж. З'ясувати можливість виїзду до Італії С. Петлюра доручив В. Сікевичу, зважаючи на його добрі стосунки з місцевою владою, котра з огляду на спільність ідеологічних засад із тодішньою італійською диктатурою могла посприяти в цій справі. 2 лютого для забезпечення його перебування в угорській столиці В. Сікевич отримав від М. Василька наступні 4 млн крон.

Для детальної розмови й обговорення планів вибору остаточного місця осідку Головного отамана до Будапешту навідувався, щойно одужавши від хвороби, М. Василько. Там було прийнято рішення щодо «більш відповідного місця», яким мав стати Париж. За кілька місяців після цієї зустрічі, 2 серпня 1924 року, М. Василько пішов із життя в санаторії німецького курортного містечка Райхенгаль, а В. Сікевич залишив дипломатичну службу.

2 квітня 1924 р. генерал Сікевич отримав повідомлення про припинення угорським урядом «на підставі політичних поглядів» діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині. Наступного дня голова місії розпочав ліквідаційні заходи й підготовку документів для архіву. А 12 травня 1924 р. він видав останній наказ. Наприкінці травня Головний отаман із В. Прокоповичем від'їхали до Цюриха¹⁶.

Перебування С. Петлюри в Будапешті певною мірою вирішило подальшу долю генерала Сікевича. Від Голови Директорії він отримав повноваження щодо здійснення спеціаль-

ної місії «виучити імміграційні обставини в Канаді». Саме до Канади радив виїжджати йому й англійський колега. В червні 1924 р. генерал Сікевич з родиною прибув до Вінніпегу, а згодом оселився на маленькій фермі під Торонто. Тут проводив активну суспільну працю: брав участь у роботі Ради Української бібліотеки імені С. В. Петлюри в Парижі, українського товариства «Просвіта» імені М. Грушевського в Торонто. Найдорожчою серед численних нагород кадрового військовика (ордени св. Станіслава, св. Анни, св. Володимира) були Хрест Симона Петлюри та Пропам'ятний Хрест УГА.

Увазі читача пропонується добірка документів, що містить листування С. Петлюри до В. Сікевича і М. Василька, а також листи-уповноваження В. Сікевича на представництво інтересів УНР у Канаді. У документах збережено стилістику та орфографію оригіналу.

№ 1

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
29 жовтня 1923 р.

П[ане] Генерале,

До Вас, певно, доходили вісти про необхідність, з огляду на стан мого здоров'я, змінити місце осідку. В зв'язку з цім доручаю Вам вияснити у відповідних чинників політично-технічні умовини мого переїзду. На мій погляд, доцільно б було Вам дістати аудієнцію у Начальника Держави¹⁷ і прохати його згоди на це. Я приїхав би один, тим часом без своєї сім'ї; зо мною прибув би тільки секретарь. Зрештою, коли б така згода була отримана, я прохав би з'ясувати умовини з мешканням. Дві кімнати мене цілком би задовольнили і то в тому разі, коли зо мною буде секретарь. Взагалі мої вимоги з цього боку дуже скромні. Гарно було б, коли б помешкання було не в готелі, а десь близько від Вас. В зв'язку з цім цікаво б було знати, який позиточний мінімум в Б[уда]-Пешті? Для Вашого відому подаю, що найбільш доцільним було б, коли б я міг виїхати по Угорському документу; так само і мій секретарь. Мій виїзд звідси вимагає поінформування про це місцевих чинників, але необхідні кроки в цьому напрямку я зроблю тільки після того, як отримаю від Вас принципіальну згоду на переїзд Угорського Уряду, чи евентуально Нач[альника] Держави.

Відповідь прошу адресувати на відому Вам Варшавську адресу, але прошу на конверті не ставити печаток місії і не зазначати, що лист «для професора», бо він і так дійде по призначенню, без звертання на себе зайвої уваги.

З пошаною *Професор*

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 10. Оригінал, рукопис.

№ 2

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
13 листопада 1923 р.

П[ане] Генерале,

На Ваш лист від 4/XI подаю слідуючі пояснення:

а) практичні заходи перед Польським Урядом я пороблю тоді, коли матиму від Вас повідомлення про згоду Угорського Уряду на моє перебування в Угорщині. Розпочинати ці заходи до¹ отримання від Вас такого повідомлення було би необачним і не зручним.

б) більш доцільним, з мого погляду, було б перебування моє incognito; в) офіційним претекстом для подорожі було б бажання лікуватись. Отже, п[ане] Генерале, раніш слід з'ясувати позицію Угорського Уряду в данній справі. Для мене важно, щоб я мав певну волю рухів і в разі потреби мав би можливість поїхати і до іншої держави і повернути до Польщі. Коли б я виїздив на завше звідси, то це тут справило б погане вражіння, а з політичного боку було б недоцільним, особливо в тому разі, як прийде до конфлікту між Совітами і Польщою, до чого завжди треба бути приготовленим. Щодо угорського паспорту, то я уважав його більш практичним, але коли на цьому ґрунті для Вас можуть бути незручності, що я тоді скористаюсь тутешнім (Sartificat). Щодо помешкання, то я з Вами згоден, що на місті, оглянувшись навколо, можна буде краще цю справу розв'язати. Фотографії вишлю додатково. Так само і прізвище «incognito». Секретарем у мене буде В. Прокопович¹⁸. Чекатиму Ваших інформацій.

З повагою *Професор*

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 11. Оригінал, рукопис.

Лист ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
14 листопада 1923 р.

Дорогий і високоповажний Пане Генерале!

Ви дістали від нашого Головного Отамана лист з 29 жовтня, в якому він просить Вас підготувати його переїзд до Угорщини і перебування в Будапешті. Звертаю Вашу увагу, Високоповажний Пане Генерале, на те, щоб Ви, при всіх цих дотичних переговорах з угорськими властями, були ласкаві підкреслювати, що п[ан] Головний Отаман не має жадного наміру утворювати в Будапешті, чи в Угорщині який-небудь політичний конспіративний центр, але, що він хоче пробути короткий час в Будапешті з своїм секретарем, щоб потім виїхати на стаłe життя до Італії або Швейцарії. Ви мусите підкреслити, що Ви ручитеся за те, що перебування п[ана] Г[оловного] О[тамана] в Будапешті не принесе жадних політичних неприємностей угорському урядові, отже, що п[ан] Г[оловний] О[таман] не зловжииє гостинністю угорською, якої він просить тепер на короткий час. Дуже важно також, щоб Ви довідалися у міродайних угорських чинників, чи вони, перше ніж давати згоду, мають намір порозумітися в цій справі з польським урядом. Як що це так, то було б добре як би Ви відвідали також і польського посла і сказали б йому, що п[ан] Г[оловний] О[таман] має намір переїхати тимчасово і то як приватна особа до Угорщини, після того як «має до того зрозуміння, що його дальше перебування у Варшаві не зручне для польського уряду при його теперішніх відносинах з большевиками».

Як п[ан] Г[оловний] О[таман] вже Вам писав, він хотів би мати дві мебльованих кімнати (не в готелю), Вам буде досить трудно знайти таке помешкання, як що Військова Канцелярія Голови Держави в Будапешті Вам у цьому не допоможе. А що видатки для п[ана] Г[оловного] О[тамана] за кордоном належатимуть до моєї компетенції, то я хотів би, аби Ви мене повідомили скільки, на Ваш погляд, потрібно буде грошей що місяця, аби п[ан] Г[оловний] О[таман] міг жити з своїм секретарем, хоч і не розкішно, що не відповідало б його бажанню і звичкам, але все-таки відповідно своєму стану.

Жду від Вас, дорогий і високоповажний Пане Генерале, негайної відповіді і вітаю Вас як і завжди з правдивою повагою
[Н. Василько]

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 13–13зв. Машинопис, оригінал.

№ 4

Лист ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича з Берліна
2 грудня 1923 р.

Високоповажний Пане Генерале!

Цілком гожуся із Вашим листом з 27 ц[ього] м[ісяця] щоб не пускати до Венгрії, аби не було політичної діяльності проти бажання венгурського уряду. П[ану] Міністру Токаржевському прошу відповісти, що Ви даєте від мене наказ виробити тим часом візи тільки для п[ана] Г[оловного] О[тамана] та його секретаря, для приватних особ. Пізніше, як п[ан] Г[оловний] О[таман] вже буде в Будапешті, то тільки за його згодою і на його бажання Ви будете ласкаві старатися о візи для иншого кого, а також і п[ана] Токаржевського. В справі перевезення архиву також цілком одобрюю Вашу йому відповідь.

Чекаю від Вас відповіді на мій лист з 24 листопаду.

З найкращим привітом *Н. Василько*

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 14. Машинопис, оригінал.

№ 5

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
3 грудня 1923 р.

П[ане] Генерале,

Трохи запізнився з висилкою фотографій моїх і В. Прокоповича, бо пара днів пішла на виготовлення їх. Посилаю їх по три примірники. Кожної з відповідними підписами, на які ви візьмете документи: а) Stepan Mohyla* (44 років, шатен, голений, трохи сивого волосся, зріст середній) і б) Wiaczeslaw Prokopowitsch** (42 років, шатен, середній зріст). Якщо тамош-

не міністерство пересилатиме документи на місцеве Угорське посольство, то Ви будь ласка повідоміть мене, коли воно буде їх посилати, щоб секретарь місцевого нашого комітету п[ан] Зайцев міг туди своєчасно піти за ними. Коли Ви вишлете документи на відому Вам адресу, то подайте одночасно мені потрібні інформації, чи треба з ними заходити до місцевого Угорського посольства? Для мене було б звичайно найбільш бажано, щоб я персонально ніяких митарств і хождень не мав. Згідно з Вашими попередніми відомостями, я гадаю, що Ви візьмете і транзитні візи тих держав, через територію яких прийдеться проїздити, без зупинки, перш ніж доберемось до Угорщини. Чим скорше Ви залагодите формальності, тим буде краще.

З повагою *Професор*

* Це й буде моє «інкогніто». Народився 10.V.1879 р.

** Народився 10.VI.1881 р. у Києві.

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 12. Оригінал, рукопис.

№ 6

Лист голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
до Надзвичайного посла і уповноваженого
міністра УНР М. Василька
15 грудня 1923 р.

Високоповажний Пане Міністре!

Дозвольте мені, моєй сем'ї і всім членам Місії поздоровити Вас в день Вашого Ангела і побажати Вам, передовсім здоров'я, яке так потрібне на користь нашої Неньки України, а крім того щастя, якого Ваша Вельможність самі собі бажаєте.

Головному Отаману я виробив візи. Венгурську на три місяці, австрійську на 6 місяців і чеську до 31 грудня на багато разів, так само і для його Секретаря, і обом окремо Венгурське і Австрійське «Reisse-passe» обидва документа відправив в Варшаву по відомому Вам адресу.

Ваша вельможність, чи не допомогли-би Ви нам в такій справі, був я в Американського посла і запитав його чи дасть він нам візу (поза черги) на Дипломатичний Пас до Америки як «кур'єру» він сказав, що це зробить з великою охотою, тільки треба щоб Американський Посол в Берліні дав на це свою зго-

ду. Це було би для престижа дуже важно. Як можете, то допоможіть. Треба сказати, що ми маємо велику там колонію і наш представник Мишуга живе в Вашингтоні, що кур'єр піде на два-три тижні раз на два місяці.

Документ, що Ви прислали мені, я підписом та печаткою ствердив, підпис п[ана] Секретаря.

Сьогодні був у Міністерстві Закордонних Справ, де ствердили мою підпис, в понеділок піду к чехам і Американцям, а в вівторок документи вишлю.

Остаюсь з Великою пошаною

Ген[ерал]-хор[унжий] Сікевич

P.S. Гроші за листопад і грудень до сього часу ми від Вас же не отримали.

ЦДАВО України, ф. 4456, оп. 1, спр. 1, арк. 347–348.

№ 7

Лист голови Директорії УНР С. Петлюри
до ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
22 грудня 1923 р.

Екселенціє!

Листа Вашого від 18/XII я отримав. Сердечно дякую за клопоти Ваші про мій виїзд. Власне тепер перепроводжуються місцеві формальності з візами. Коли вони закінчатся, матиму, нарешті, змогу виїхати. Про день від'їзду я повідомлю Вас окремо. Маю надію, що к моменту мого прибуття до мого місця осідку стан Вашого здоров'я остільки кращим, що дозволить на пару днів прибути до Б[уда]-Пешту, чому я буду тільки радий не тільки для того, щоб обговорити різні справи річевої натури, а й просто через те, щоб побачитись з Вами, в чому потребу я відчував давно.

Одночасно з цим листом я звелів вислати Вам № 1 журналу «Табір», № 3 «Трибуни України», в яких підкреслено синім олівцем статті мої (під псевдонімом [О. Ряст])*. Разом з ними посилаю повний текст мого інтерв'ю з співробітником «Рус-преса» воно передруковано „Ділом”, викликало в галицькій пресі цілком зрозумілий резонанс. Текст цього інтерв'ю я послав та-

кож Д[окто]ру Стоцькому¹⁹ в Лондон, прохаючи його вжити засобів для уміщення уривків в англійській пресі.

Користуючись нагодою, прошу прийняти від мене щире побажання з нагоди Різдвяних Свят і передати його також Вашій шановній дружині. Вам персонально, крім успіхів в праці, бажаю також вживати менше никотину, бо належачи й сам до непоправимих паляків, я добре знаю на собі, яку він шкоду завдає.

З щирим привітом і повагою Професор

ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 2. Рукопис, оригінал.

№ 8

Лист ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
до голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
6 січня 1924 р.

Високоповажний Пане Генерале!

Тільки що одержав від д[окто]р[а] Євмена Лукасевича з Варшави дуже радісну мені звістку, що наш високий Шеф виїхав уже 30 грудня. Тому припускаю, що він прибув уже до Будапешту.

Прощу Вас передати йому мій приложений лист і поворотною поштою повідомити мене, під яким прізвиськом живе він у Будапешті і на яку адресу посилати йому листи.

Посилаю Вам, Високоповажний Пане Генерале, ще раз найкращі побажання в Новий Рік для Вас, Вашої родини і всіх членів Вашої Місії.

З щирою повагою М. Василько

ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 93, арк. 8. Рукопис, оригінал.

№ 9

Лист головного отамана С. Петлюри
до ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
12 січня 1924 р.

Я дістав 11/І Вашого листа від 6/І а сьогодні п[ан] Генерал Сікевич після відвідин банку, вручив мені 4 міліони угорських корон. Сердечно дякую за Ваші турботи і такий милий своїм

змістом лист. Росташувався я тимчасово в приватному помешканню, але думаю, що через якийсь час прийдеться змінити його на більш відповідне.

Думаю п[ан] Міністр, що тої суми, яку Ви прислали, буде досить, щоб прожити до часу Вашого приїзду, а також і перевести видати на одержу тощо. Я цілком солідаризуюсь з Вами, що умовини дальшого мого перебування найкраще буде поладити під час персонального побачення з Вами. В своєму попередньому листі (від 3/I) я згідно з Вашими листами, які діставав ще через Д[окто]ра Лукасевича у Варшаві висловлював побажання скорого побачення з Вами в Буда-Пешті. Але мені дуже ходить о стан Вашого здоров'я, а тому прошу не переривати курса лікування. Радий буду бачити Вас, коли воно покращає і дозволить Вам відбути подорожі до Б[уда]-Пешту.

Тим часом чикатиму від Вас тих книжок, реєстр яких я долучив до мого попереднього листа. Коли б щось трапилось цікавого з обсягу політичного життя і вартого уваги, п[ан] Міністр певно ласкавий буде поділитись зо мною як новинами, так і своїми міркуваннями з приводу них. Зокрема цікавлять мене новини від Д[окто]ра Р. Смаль-Стоцького*, діяльність якого з огляду на приход до влади Робітничого Уряду, хоч може й ускладниться, але тим більше є потрібною.

Свої міркування щодо завдань нашої спільної праці залишаю до персонального побачення з Вами, коли докладніше не можна буде їх обговорити. Тим часом я доручив ген. Сікевичу перекласти на англійську та французьку мову текст мого інтерв'ю** (копію його я Вам своєчасно переслав ще з Варшави) для того, щоб він розіслав його, як інформаційний комунікат місцевим амбасадам. Маю також намір послати через зв'язки Ген[ерала] Сікевича до місцевих газет останні новини було становище на Україні, в зв'язку з кризою Комуністичної Партії в Росії.

Сердечно дякуючи за щирі Ваші побажання для мене, прошу переслати Вашій шановній дружині також сердешну подяку і привіт разом з висловом моєї правдивої пошани до Вас.

С. Петлюра

ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 3—4. Рукотис.

№ 10

Лист голови НДМ УНР в Угорщині В. Сікевича
до ПОСЛА УНР у НІМЕЧЧИНІ М. Василька
12 січня 1924 р.

Високоповажний Пане Міністре!

Листа Вашого одержав, спасибі за побажання, с свого боку я і вся моя сім'я і члени Місії здоровлять Вас в новому році і бажають здоров'я і щастя.

Я вже писав Вам про приїзд пана Г[оловного] О[тамана] і вчора передав йому Вашого листа, пан Г[оловний] О[таман] просив Вас, писати на мою адресу «для пана Професора». Живе п[ан] От[аман] під фамилиєю Стефана Могили як Шеф прес-бюро, до сього часу про це ніхто крім членів Місії про це не знає.

Дуже було би добре як би Високошановний Пан Міністр приїхали до нас, хоть би на пару днів, є багато про що я маю доложити Вам, а писати не хочу.

4 міліони Угор[ських] корон отримав і передав пан[у] Г[оловному] О[таману].

З великим поважанням Генерал Сікевич

ЦДАВО України, ф. 4456, оп. 1, спр. 1, арк. 374.

№ 11

Повноваження генералу В. Сікевичу на поїздку до Канади
Травень 1924 року

Правительство Української Народної Республіки, бажаючи вирішити багато питань, виникаючих з українського емігрантського руху до чужих країв, доручило виучити імміграційні обставини в Канаді, делегувало і призначило для цієї спеціальної місії Пана Генерала-хорунжого Володимира Сікевича, бувшого голову дипломатичної місії при Королівським Угорським правительстві і т. п.

Вірючи цілковито його здібностям, доброму хистові та відданню справі загального добра, Правительство Української Народної Республіки наказує всім українським громадянам допомагати Пану Генералові Сікевичові у виконанні його завдання, а рівночасно дає йому повне і непорушне право вести переговори, заключати і підписувати договори, необхідні для досягнення

наміченої мети і обіцяє прийняти і ратифікувати все, що тільки Пан генерал Сікевич заключить і підпише в імені Української Народньої Республіки на підставі цих уповноважень і згідно з даними йому інструкціями.

В знак чого до цього притиснено печать державну. Дня ... місяця травня року 1924 №...

Голова Директорії

Головний Отаман С. П.

Повноважний Міністр і Віце-Міністр Закордонних Справ
Т. К.

Державний секретар С.

Тимчасово керуючий Міністерством

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 551, арк. 54.

¹ *Верстюк В.* Симон Петлюра і Директорія // Сучасність. — 1997. — Ч. 6. — С. 55—64; *Сергійчик В.* Визвольник української волі // У 70-річчя паризької трагедії 1926—1996: 36. Пам'яті Симона Петлюри. — К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. — С. 133—146; *Шаповал Ю.* Вбивство Симона Петлюри: нова інформація для роздумів // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань: 36. наукових праць. — Фастів: «Поліфаст», 1999. — С. 69—79; *Срібняк І.* Симон Петлюра на чолі держави та війська: До питання про українсько-польські взаємини 1919—1920 років // Симон Петлюра та українська національна революція: 36. праць Другого конкурсу петлюрознавців України. — К.: Вид-во «Рада», 1995. — С. 137—164; *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках: історіографія та джерела. — К.: Аквілон-Прес, 2000. — 464 с. та ін.

² Симон Петлюра: статті, листи, документи. — Т. III / Упоряд. В. Сергійчик. — К.: Вид-во імені Олени Теліги, 1999. — 616 с.

³ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2.

⁴ ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 57, арк. 13.

⁵ *Хандога М.* Син українського мілітаризму генерал Володимир Сікевич // Ювілейна пам'ятка... — С. 13—14.

⁶ Див.: *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках: історіографія та джерела. — К.: Аквілон-Прес, 2000. — С. 341; *Вішка Е.* Симон Петлюра в Польщі і Франції (1920—1926) // Polska I Ukraina. Sijusz 1920 I jego nastepstwa. — Torun, 1997. — С. 168.

⁷ Див.: *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках... — С. 355.

⁸ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 1.

⁹ ЦДАВО України, ф. 3518, оп. 1, спр. 83, арк. 13 зв.

¹⁰ ЦДАВО України, ф. 4456, оп. 1, спр. 1, арк. 348.

- ¹¹ ЦДАГО України, ф. 269. Особисті документи сотника армії УНР В. Шевченка.
- ¹² Див.: *Литвин С.* Симон Петлюра у 1917—1926 роках... — С. 356.
- ¹³ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 2.
- ¹⁴ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 4.
- ¹⁵ ЦДАВО України, ф. 3809, оп. 2, спр. 2, арк. 12.
- ¹⁶ В історіографії збереглися різні дати про приїзд С. Петлюри до Цюриха — 24 травня (Литвин С. Симон Петлюра у 1917—1926 роках... — С. 356) та 3 червня (Бачинський Є. Яблуна цвіте // Тризуб. — 1938. — Ч. 25 (625). — С. 3—8).
- ¹⁷ Йдеться про Міклоша Хорті (1868—1957), угорського військового і державного діяча, диктатора Угорщини в 1920—1944 рр., який сповідував фашистську ідеологію.
- ¹⁸ Прокопович В'ячеслав Костянтинович (1881—1942) — громадсько-політичний діяч, педагог, учений-історик, публіцист. За доби Директорії УНР — один із близьких співробітників С. Петлюри, Голова Ради Міністрів УНР (1924—1939), заступник Голови Директорії та Головного отамана УНР. Упродовж 1925—1939 рр. редагував у Парижі часопис «Тризуб».
- ¹⁹ Йдеться про Смаль-Стоцького Романа Степановича (1893—1969) — українського громадського і політичного діяча, дипломата, науковця. В 1923 р. працював професором Українського вільного університету в Празі, представляв Державний центр УНР в екзилі в Лондоні (1924—1925) та Варшаві (1926—1939).

